

ALEX ÉS ANDY

Elmenni! Visszajönni?

KELECSÉNYI LÁSZLÓ

PATAKI ÉVA KÉT VILÁGHÍRŰ MAGYAR EMIGRÁNS FILMES ÉLETÚTJÁT SZEMBESÍTI BEVÁLT ÍRÓI ESZKÖZÖKKEL.

Egy női nemhez tartozó Plutarkhosz keveredett bele a magyar filmszakirodalomba. Azt eddig is tudtuk róla, hogy kiváló dramaturg, jeles forgatókönyvíró, és prózaírónak sem utolsó. De most letette a névjegyét filmtörténészként is. Megírta Sir Alexander Korda és Andy Vajna párhuzamos életrajzát. (Aki akarja, cserélje át világhírű emigránsaink nevét magyaros írásmódra.) A téma a levegőben lógott, s ideje volt, hogy valaki rávesse magát. Lám, jön egy másik Vajna-biográfia egy külhoni szemtanú (Návai Anikó) tollából. Ám Pataki előnnyel indul, ő ugyanis az elmúlt évtizedeket ebben a mindenféle szempontból

megszabdalt hazában töltötte, nem az óceán túloldalán.

A karcsú kötet fő témája az elszakadás. Aki tehetséges, karriert csinálhat a Föld más vidékén is. A kérdés csak az, örzi-e szellemi gyökereit, és óhajtja-e visszaáramoltatni tudását, sikerét, pénzét az óhazába, és ha igen, kell-e a hazatérő emigráns a hűtlen hazájának? Ma különösen aktuális ez, amikor ifjú élet- és pályakezdők keresik boldogulásukat az európai kontinens szerencsésebb fertályán. A két bemutatott életút alakulásában jelentős, ha nem főszerepet játszott a származásuk. Ők ugyanis nem gazdasági menekültek voltak, hanem politikai, s főként származási okokból mentek el innét. A szerző kiválóan adagolja az egyre tudatlanabb olvasórétegeknek a történelmi tényeket. Sok-sok idézetet olvashatunk arról, hogy mikor lett a Kárpát-medencében életveszélyessé a zsidó identitás vállalása, mikor vált értelmetlenné az asszimiláció. Korda a fehérterror elől szökött '19-ben, Vajna '56-ban, 12 évesen (!) hagyta itt szülőhazáját. Az életrajzíró plasztikusan bontja ki alanyai útjának egyes állomásait, a csúcokra jutás küzdelmes fázisát, a karrier megtöréséig, az azt követő megújuló harcaikat az egyszer elért életpont megtartásáért, Mindkét hőse nagy újrakezdő. Mindkét hőse életrajzában akadnak ma már felderíthetetlen foltok. Kordának a második világháború alatti politikai szerepvállalása, Vajnának az amerikai adóhivatallal zajló partizánharca. Nem hiányolom felderítésüket, mert nem ezért szeretjük őket. (Most

sejtem, hogy egy-két debattáns olvasó arca elborul. De ha Pataki Éva kötete nem győzi meg őket arról, hogy Andyt szeretni is lehetett, akkor – szerintem – nem a könyvvel van baj.) Különben is, a két magyar filmcézáról szóló mű legérdekesebb és legfontosabb fejezete, ami a hazai filmélet rendszerváltás utáni szakaszáról szól. A szerző ott volt benne, de ettől még lehetne dühödten elfogult. Pataki azonban árnyalt s mélybe nyúló képet fest az elmúlt harminc év filmes szakmai életéről. Tanúja lehetek, mert Balázs Béla háborús naplójának kifejezésével élve „én is ott voltam benne”. Ebből kiderül: voltaképp csoda, hogy készültek jó filmek, sőt, korszakos remekművek is. Ahogy a régi, sokak által visszakívánt stúdiórendszernek megvolt az az – enyhén szólva – jellegzetessége, hogy a nagyjából 80 rendezőre jutó évi 20 filmes keret kontraszelektál, úgy a Vajna-féle, mármár új aranykornak tetsző időszakban is estek ki jó tervek, melyek minimál finanszírozással mégis elkészültek, és megkapták a kritika elvtelen túltámogatását. (Címeik a recenzens memóriájában.) Meglehet, sokan vitairatként olvassák majd a könyvnek ezt a részét, ami nagyon helyes, függetlenül attól, hogy a szerzőnek és kritikusának mi a véleménye, mert a filmszakma jelenlegi állóvízbe gondolatébresztő követ dob. Bár akadnak olyan vélekedések is, hogy mocsárba nem érdemes még kavicsot sem dobálni.

A Korda-portré már leszűrt tanulságokat közvetít, lévén, hogy erről készült egy dokumentumfilm *Másutt* címen, melyet Pataki Éva rendezett. A Vajna-sztori biztosan nagy hullámokat vet még, különös tekintettel a hagyaték időzített bombaként ketyegő problémáira, s itt nem a szellemi örökségre gondolok. Sokkal élesebb probléma, fontosabb kérdés egy-egy játékfilmünk szakmai sikerénél. Ezek gondja, gyötrelme. Elmenni? Vissza /nem/ jönni? Ez itt a kérdés.

A könyv összes keserű tanulsága nekem mégis Örkény egyik halhatatlan egypercesét juttatja eszembe. Kitér az atomháború, megáll az élet, minden pusztul, de ... De másnap megjelenik egy cetli a romokon. „Hozott szalonnával egérintást vállal doktor Varsányiné.”

Álom ez, vagy életerő?

ATHENAEUM, 2019.

